

Formarea și dezvoltarea competenței culturale prin artă în contextul educației formale

Pornind de la o ipoteză primă, aceea a devenirii plenare a ființei umane, capabilă să-și asume valorile fundamentale ale culturii, dar și să creeze cultură, surprindem logica acestei dezbateri pe marginea unui concept relativ nou, de mare actualitate, cu ample rezonanțe psihopedagogice și sociale – *competența culturală*. În fapt, această disertație nu urmărește redescoperirea „traseului” atâtor argumente aduse în apărarea culturii, deja existente în literatura de specialitate, cât mai ales, redescoperirea nevoii de cultură, ca imperativ și necesitate repetabilă.

Competența culturală corespunde, în panoplia celor opt competențe-cheie, celei finale – *exprimare culturală și sensibilizare* – care, în concepția noastră, le înnobilează și le îmbogățește pe celelalte șapte. În acest sens, merită amintit rolul acestor competențe de a clădi în elev – viitorul adult, persoană activă, înzestrat cu o mare mobilitate de conversie în plan profesional, un om „al cetății” – un sistem de abilități, aptitudini, atitudini, necesare dezvoltării sale personale și inserției profesionale, astfel încât omul, aparținând virtual unei lumi viitoare, să fie, *sine qua non*, **competent**. Între aceste competențe, cea de exprimare culturală vizează, în acest sumum al personalității, exprimarea creativă, deschisă a ideilor, trăirilor și concepțiilor personale despre sine, lume și viață, printr-o diversitate de mijloace, printre care muzica, interpretarea artistico-teatrală, literatura, artele vizuale. Se pune însă, firesc, întrebarea: *Cum se ajunge însă la acest nivel superior de manifestare a spiritului?* Răspunsul surprinde două etape alternative, care devin în timp interdependente:

- *interiorizarea* culturii prin asimilarea valorilor moștenite, care generează sensibilitate culturală/simț cultural (cunoaștere);
- *exteriorizare*, adică exprimare culturală și, în final, creare de cultură (comunicare).

Prin cultură, ca *realitate plurală și deschisă*¹, omul își dezvăluie universul lăuntric și îl modelează în funcție de propriile convingeri, dar și în raport cu societatea. Afirmția este consonantă cu principiul enunțat de Ioan Nicola, care, lărgind semnificația raportul om-sine și om-societate, conchide: „Armonia psihologică internă și armonia socială externă se realizează prin asimilarea unui evantai larg de valori culturale și spirituale.”² În această ordine de idei, școlii, instituție fundamentală de culturalizare prin educație formală, îi revine sarcina de a a-și asuma obiectivele primei etape, aceea a interiorizării. Prin anumite discipline – educație muzicală, educație plastică, literatură, educație tehnologică, istorie, geografie etc. – elevii iau contact cu eternele valori culturale ale omenirii, transmise în timp, valori pe care le interiorizează, le adaugă sistemului propriu de înțelegere a

¹Alina Pamfil, *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 20

²Ioan Nicola, Domnica Farcaș, *Teoria educației și noțiuni de cercetare psihologică*, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 4

propriului *eu* și a lumii din jurul lor și apoi le asumă ca parte a sinelui. Este vorba despre așa-numita culturalizare sau educație estetică prin orientarea elevilor spre sistemul axiologic fundamental.

Arta, principalul mijloc de a da valoare estetică realității obiective, se realizează prin cele două funcții: de *cunoaștere* și de *comunicare*. Purtătoare a unor valențe cognitive și formative incontestabile, arta contribuie la creșterea receptivității artistice și a sensibilității față de lumea exterioară, deopotrivă de cea spirituală: literatura, pictura, muzica, teatrul etc. pot reflecta aspecte profunde ale realității, însă valoarea lor este nulă atâta timp cât subiectul receptor nu participă afectiv (și efectiv!) la decodificarea mesajului, dând un plus de valoare (subiectivă) operei artistice. *Artistul*, omul emoției și al sensibilității, își împlinește creația prin efort și sacrificiu de sine, își dăruiește generos, într-o societate neprielnică, preaplinul sufletesc, purtând „crucea” destinului său ingrat cu veșnica sete de frumos, cu neostoita sete de perfecțiune. Simbolizat de *greierul* din celebra fabulă semnată de La Fontaine, el nu este perceput de către societate, ignorantă și limitată, ca un „homo faber” (al cărui reprezentant este, în aceeași operă, furnica), ci un pribeag, căutând idealul zadărniceii. Tocmai această mentalitate sterilă și defectuoasă poate fi convertită, prin educație întru valorile artei, în atitudine pozitivă, asumată, în recunoaștere, prin cunoaștere, a valorilor autentice, a efortului creator, fără de care artistul nu este decât o „Șeherezadă” sacrificată.

Această disertație pe marginea ființei duale a artistului și a marginalizării artei naște, firesc, o serie de interogații: *Poate școala să pună bazele formării omului competent din punct de vedere cultural, capabil să recepteze și să aprecieze arta și rolul artistului? Este posibil ca, prin și în școală, să fie (re)configurată o concepție justă și atotcuprinzătoare privind dimensiunea culturală a lumii în care trăim?* Este evident că una dintre sarcinile fundamentale ale școlii este formarea elevului ca receptor subiectiv de artă care nu numai că înțelege arta, dar o și asimilează, o interiorizează și, în final, o redă creator. Doar astfel se realizează dezideratul făuririi, prin educație estetică, a omului-receptor de frumos și creator al frumosului. Prin artă, elevul își întregeste imaginea despre lume, despre universul înconjurător, o completează și o cunoaște în profunzime, înțelege multiplele aspecte și forme ale existenței. Informațiile pe care le află în cadrul disciplinelor exacte sau a celor socio-umane, destinate în special minții, se pot îngemăna cu cele din domeniul artelor care vor rezona cu sufletul său, cu lumea sa interioară, cu propriul *ego*. Extrapolând, am putea spune că fenomenul culturalizării înseamnă cunoașterea valorilor fundamentale – axe ale spiritualității umane afirmate din zorii existenței omului, ființă iubitoare și creatoare de frumos, și până astăzi: *BINELE, DREPTATEA, ADEVĂRUL și FRUMOSUL*. Aceste valori supreme sunt reflectate plener în moștenirea culturală pe care o preluăm și o ducem mai departe, ca pe un semn al triumfului repetabil, niciodată întrerupt, al spiritului. Dintre toate aceste esențe valorice, *frumosul* din noi și din jurul nostru, redat prin culoare, sunet sau armonia formei, prin gestică sau mimică, prin cuvânt și prin forța lui de sugestie, devine însuși chintesența existenței spiritului și a ideii.

În procesul de formare și dezvoltare a personalității, contactul cu frumosul din natură, cu cel din viața socială și cu valorile estetice perene ale artei pune bazele exprimării culturale, mai precis a *competenței culturale*. Rămâne în sarcina cadrului didactic performant să creeze situații de învățare și să aplice metodele optime pentru a-i face pe elevi buni cunoscători ai operelor de artă, ai tradițiilor cultural-artistice sau diferitelor manifestări culturale naționale sau universale, mai exact, ai patrimoniului cultural și artistic al omenirii în integralitatea ei. Convingerea noastră este, însă, că adevărata atitudine cultural-artistică a elevului se realizează treptat, de-a lungul dezvoltării ontogenetice, debutând în familie, în forme spontane, continuând în cadrul formal al școlii și apoi desăvârșindu-se prin autoeducație, respectiv prin educație permanentă. Primatul îl deține, în mod evident, școala, care transmite, într-o structură sintetică, accesibilă fiecărei vârste, ansamblul valorilor artistice din literatură, muzică, dans, teatru, arte plastic sau film.

Educația estetică prin literatură deține un rol fundamental în demersul de a pune bazele competenței culturale: opera literară, prin creațiile populare sau culte, prin biografiile creatorilor de literatură, poate înălța cultura temeinică de la nivelul informării spre cel superior, al formării și, implicit, al educării. Cartea și lectura aprofundată, prin modelele existențiale pe care le oferă, pot avea un efect modelator incontestabil asupra receptorului-cititor. Creațiile literare, prin profunzimea lor desfătătoare pentru suflet, pot include conștientizarea moștenirii culturale la nivel local sau național, facilitând înțelegerea diversității culturale și lingvistice din lume și dorința de a o respecta și a o valoriza. O receptare profundă și solidă a propriei culturi și identități poate reprezenta baza unei atitudini deschise, de respect pentru diversitatea de exprimare culturală.

În mod similar, disciplinele din aria curriculară *Arte* – educația muzicală și cea plastică – sunt, predilect, obiecte ale sensibilității. Îmbogățind universul vieții interioare, acestea repercutează adânc asupra întregii personalități a școlărilor: dezvoltă sensibilitatea și receptivitatea față de arta sunetelor și a culorii, intensifică afectivitatea generală prin trezirea unor emoții pozitive, generează trăiri, stări afective intense care pot constitui, ulterior, o bază solidă pentru exprimare și sensibilitate culturală. Merită insistat însă asupra rolului cadrului didactic de a prezenta elevilor, printr-o selecție atentă, a celor mai valoroase și autentice creații muzicale sau plastice, sub raportul reprezentativității lor pentru cultura națională și universală, astfel încât fenomenul cultural autentic să nu fie diminuat sau izolat. Elevii, oricărei trepte de școlaritate i-ar aparține, trebuie orientați permanent spre o artă autentică din care în mod categoric să fie exclus kitsch-ul și pseudoarta.

Teatrul, cinematografia și dansul, prezente mai puțin în școală, cu potențiale valorificări prin curriculum la decizia școlii sau prin activitățile extrașcolare, acționează și influențează, în aceeași măsură, personalitatea în formare a elevilor.

Interferând cu celelalte arte, acestea contribuie la dezvoltarea senzorială, la cultivarea spiritului de observație și a imaginației creatoare, la descoperirea propriilor aspirații și înclinații. Îmbogățind experiența culturală, aceste forme de artă clasică sau modernă largesc *orizontul cultural* în care viețuiește fiecare individ și, în egală măsură, îi asigură descoperirea propriei identități, la definirea și desăvârșirea căreia devine părtaș activ.

În concluzie, arta, cu toate valențele ei, este purtătoarea unui univers în care copilul, preadolescent sau adolescent, în devenirea sa, își poate regăsi propriul sine, fie ca o proiecție a destinului însuși, fie ca o aspirație spre un ideal socio-profesional, spre o perspectivă superioară.

Dezvoltarea armonioasă și unitară a personalității umane, amenințată de „tehnizare” sau subcultură, se poate realiza indubitabil prin artă veritabilă, pentru că omul, înainte de toate, este o ființă umanistă, înzestrată cu dragoste față de frumos și autentic.

Conceptul de competență culturală, fără a fi epuizat în totalitatea lui, presupune formarea receptorului de artă autentică și cultură, ca ansamblu de valori eterne ale umanității. Școlii îi revine misiunea înnobilitoare de a pune bazele formării omului ca ființă culturală, interogativ-reflexivă, care delimitează valoarea de nonvaloare, arta și artistul de pseudoartă și pseudoartist, interpretează și exprimă, în mod propriu, fenomenele culturale și, nu în ultimul rând, creează valori prin prisma universului său axiologic.

Este momentul, așadar, să percepem școala ca un spațiu de întâlnire cu sinele, într-un spațiu al manifestării spiritului, al descoperirii și redescoperirii permanente, să o metamorfozăm într-un orizont viu, natural, al devenirii prin și întru *artă*, cu toată încărcătura ei de conotații filozofice, sociale și culturale. Doar astfel fiecare dintre noi, dascălii, nu va fi doar „MAISTRU”, ci „MAESTRU” în profesia sa.

Bibliografie

1. Nicola, Ioan, Farcaș, Domnica, *Teoria educației și noțiuni de cercetare psihologică*, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.
2. Pamfil, Alina, *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
3. Rusu, Mina Maria, *Competența de comunicare – perspective de abordare*, revista *Limba Română*, nr.11-12, anul XIX, 2009.
4. Sachelarie, Octavian, în *Argeș: revista lunară de cultură*, Pitești, anul III (35), nr. 7 (265), septembrie, 2004.
5. Șchiopu, Constantin, *Formarea cititorului prin lecturi paralele*, Revista *Limba română*, nr. 3-6, anul XXI, 2011.

*Prof. Condrat Florentina
Școala Gimnazială Jurilovca, Jud. Tulcea*

